

НАПРЯМ 4. ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-320-3-32>

ІНТЕРТЕКСТЕМИ-ЦИТАТИ В СУЧАСНИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ПРАГМАСТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Голікова Н. С.

*доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри української мови*

*Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

Засоби масової комунікації (ЗМК) відіграють чи не найважливішу роль у процесі спілкування представників найрізноманітніших суспільних угруповань. Усебічне дослідження мовної комунікації в усних і писемних масмедіа – це наразі одна з актуальних проблем лінгвоукраїністики, яку активно студіюють у межах низки наукових дисциплін. На думку мовознавців, зокрема представників соціолінгвістики, «можливості впливу ЗМК на свідомість людей, зокрема й на їхню мовну свідомість, важко переоцінити. Виявляється цей вплив і через висловлювані думки, і через саму мову ЗМК – через її якість, вибір мовних засобів» [5, с. 144].

Сучасний медіапростір – газети, журнали, радіо, телебачення, кіно, інтернет тощо – найперше формують інформаційні усні та писемні тексти, релевантні мовні складники яких мають широке соціокомунікативне призначення. Наприклад, із-поміж стилістично релевантних лінгвоодиниць, що фігурують у писемних текстах інтернет-простору, найвизрашніші лексичні запозичення, різнотипні неологізми (власне неологізми, індивідуально-авторські новотвори, оказіональні слова), а також словосполуки та влучні висловлення авторів, імена яких переважно не зафіксовані в повідомленнях, розміщених у низці соціальних мереж. За нашими спостереженнями, мережевий контент насичений і численними крилатими висловами відомих історичних і сучасних особистостей – політиків, філософів, науковців, письменників та ін.: *Здобудеш волю – заслужиш небо! Рабів до раю не пускають!* (І. Сірко); *Вчіть історію, вчіть історію. В історії знаходяться всі таємниці політичної далекоглядності* (В. Черчилль); *Держави стоять не на династії, а на внутрішній єдності і силі народу*

(О. Теліга); *Оті дурні, що кричать «націоналіст!», не розуміють і ніколи не зрозуміють, що я зумів об'єднати любов до мого народу з любов'ю до всіх народів світу!* (Остап Вишня); *Доки нація бореться, вона живе* (Л. Лук'яненко) тощо.

Наведені та інші численні філософські сентенції вітчизняних і зарубіжних геніїв становлять афористику, що по-особливому ущільнює соціально-мережеву платформу «Фейсбук» (Facebook), яка є різновидом щоденника в інтернеті й дає змогу користувачам ділитися актуальною інформацією зі своїми друзями. Відомо, що «Фейсбук» – одна з найрозгалуженіших соцмереж, яка заснована на початку ХХІ ст. і нині забезпечує спілкування багатомільйонної аудиторії користувачів у різних країнах світу. Загалом у ресурсі контенту спостережено так чи інакше сформатовану текстову інформацію будь-якого змісту. У нашому дослідженні виокремлюємо писемні мінітексти – крилаті слова, які постають традиційним об'єктом для мовознавчих студіювань, утім, вони поки що вповні не вивчені щодо особливостей функціонування та комунікативно-сміслового навантаження в масмедійному дискурсі.

Крилаті слова зазвичай кваліфікують як логоепістеми, або мовно-естетичні знаки культури, що, з погляду когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології та лінгвостилістики, «акумують певні «кванти» знання культури» [4, с. 7]. У мовно-комунікативному просторі «Фейсбук» – це «чужі» слова (філософські сентенції, влучні висловлення), занурені в загальний потік актуальної інформації, якою наповнена соцмережа. Відомо, що загалом тексти залежно від їхнього жанрово-стильового різновиду, функціонального навантаження й авторських інтенцій за обсягом бувають короткими (стислими) або досить розгалуженими (довгими) [2, с. 6]. У мережевому просторі Facebook філософські висловлення нерідко цитовані в довгих текстах, але комунікативно найвпливовіші вони тоді, коли набувають ознак стислих текстів, спеціально сформатованих у вигляді окремих повідомлень, що їх зазвичай не обходять увагою користувачі, досить швидко прочитуючи весь опублікований матеріал і водночас із власних інтересів осмислюючи його зміст та інформаційно-комунікативну цінність.

Попри різні стандарти запису крилатих слів у комп'ютерних файлах на платформі «Фейсбук», у межах загального змістового контенту вони передусім виконують функції цитат, сприймання яких неодмінно передбачає «приховане співробітництво» автора й читача. Це дає змогу останньому заглибитися в інтерсеміотичний простір соцмережі, оцінити взаємодію опублікованого в її межах матеріалу. У такому разі

авторські цитати є різновидом інтертекстем – лінгвальних одиниць, що репрезентують категорію інтертекстуальності [3, с. 117].

Із початку повномасштабного вторгнення на нашу землю ворожої росії в соціальних мережах загалом і на платформі «Фейсбук» зокрема актуальними постали інтертекстеми з художніх творів багатьох українських письменників, сконцентрованих на таких ключових мислєобразах, як: «історія», «народ», «Україна» («Батьківщина», «Вітчизна»), «рідна земля», «рідна мова», «війна» тощо. Наприклад: *Історії ж бо пишуть на столі. / Ми ж пишем кров'ю на своїй землі* (Л. Костенко); *Куди ж ви дивитесь, народи? / Сьогодні ми, а завтра – ви* (Л. Костенко); *Ви, байстрюки катів осатанілих, / Не забувайте, виродки, ніде: / Народ мій є! В його гарячих жилах / Козацька кров пульсує і гуде!* (В. Симоненко); *Ми б'ємось за те, чому нема ціни в усьому світі, – за Батьківщину* (О. Довженко) та багато ін.

Сукупність інтертекстем, винесених в окремі повідомлення в межах аналізованого контенту, засвідчує, що найцитованішими у Facebook є поезії Тараса Шевченка та Ліни Костенко. Вони формують своєрідну функціонально-інтерсеміотичну систему, яка потребує спеціального лінгвостилістичного та лінгвопрагматичного дослідження, оскільки численні письменницькі цитати, слугуючи важливими виражально-зображальними засобами масмедійного дискурсу, відбивають мовно-стильові ознаки сучасних ЗМК, а в рецепції адресатів-читачів вони набувають тих чи тих прагматичних смислів: «прагматика – це не конвенційні «прирощення» до мовних знаків у комунікації» [1, с. 29].

Багато цитат із «Кобзаря» Т. Шевченка істотно уцільніли медіапростір після 24 лютого 2022 року, наприклад: *Свою Україну любіть. / Любіть її... Во время люте. / В останню тяжкую минуту / За неї Господа моліть* (Т. Шевченко); *Наша дума, наша пісня / Не вмере, не загине... / От де, люде, наша слава, / Слава України!* (Т. Шевченко); *Тихо плаче Україна / Сльозами і кров'ю... / Кат будує своє «завтра» / На горі людському... / Гірко плаче Україна / І тяжко ридає... / Своїх синів, що померли, / Сльозами вмиває. / Плаче нянька Україна... / Плаче кожна мати, / Та, що сина відпустила, / Волю здобувати* (Т. Шевченко); *Діла добрих оновляться, / діла злих – загинуть* (Т. Шевченко) тощо. Пророчі слова українського генія під час війни не тільки набувають нових смислових відтінків, а й нерідко спонукають наших креативних сучасників до створення низки римейків – інтерпретацій знакових поезій Т. Шевченка: *Буде жити України / і слава, і воля! / Ворог стане на коліна – / така його доля!; От тому в лихі години / ми зятяті й вперті, бо для вільної людини / рабство гірше смерті* та ін.

Філософським прогностичним мовомисленням обдарована й геніальна мисткиня Л. Костенко. Крилаті слова з її поезій постійно фігурують у Facebook, а тексти з таких найвідоміших творів письменниці, як «Берестечко» та «Записки українського самашедшого», здається, повністю «розібрані» на цитати, зокрема: *Всі люблять Польщу в гонорі і славі. / Всяк московит Московію трубить. / Лиш нам чомусь відмовлено у праві / свою вітчизну над усе любить* (Л. Костенко. Берестечко); *Ми воїни. Не ледарі. Не лежні. / І наше діло праведне й святе. / Бо хто за що, а ми за незалежність. / Отож нам так і важко через те...* (Л. Костенко. Берестечко); *У мене вже кров проступає з вух, коли я чую, як ображають мій народ...* (Л. Костенко. Записки українського самашедшого) тощо.

Однією з актуалізованих цитат Л. Костенко є її промовистий вислів *А ви думали, що Україна так просто? Україна – це супер! Україна – це ексклюзив. По ній пройшли всі катки історії. На ній відпрацьовані всі види випробувань. Вона загартована найвищим гартом. В умовах сучасного світу їй ціни немає* (Л. Костенко), що найчастіше фігурує в інтернет-просторі, породжуючи найрізноманітніші позитивні прагматичні смисли у свідомості реципієнтів, уселяючи віру й надію українського народу в переможне майбуття рідної держави.

Отже, численні цитати, розміщені в мережевому просторі Facebook, мають виразні прагматичні та стилістичні особливості. Перспективи подальшого вивчення цієї актуальної проблеми вбачаємо у всебічному студіюванні афористики ЗМК, у дослідженні функціонально-стилістичної своєрідності інтертекстем, зафіксованих на різних мережевих платформах.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики. Київ : ВЦ «Академія», 2011. 304 с.
2. Голікова Н. С. Мова сучасних засобів масової комунікації: прагматика, стилістика, неологія. *Ukrainian sense / Український смисл* : науковий збірник / ред. І. С. Попова, проф. Дніпро : Ліра, 2022. С. 5–14.
3. Голікова Н. С. Мова художньої прози Павла Загребельного: від слова до концепту : монографія. Дніпро : Акцент ПП, 2018. 432 с.
4. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури : [монографія]. Київ : Інститут української мови НАН України, 2009. 352 с.
5. Соколова С. Засоби масової комунікації в мовному бутті держави. *Культура слова*. Випуск 84. Київ : ВД Дмитра Бурого, 2016. С. 143–151.